

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRKİYE TURİZMİNDE YARATTIĞI FIRSATLAR

Erol EVCİN*

Öz

Turizm faaliyetleri, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de durma noktasına gelmiştir. Savaşın yol açtığı sıkıntılar, iktisadi gelirleri turizm sanayisine dayanan ülkeler açısından daha büyük boyutlu olmuştur. Bununla birlikte savaşa fiili olarak girmeyen ve savaşın etkilerinden kendini olabildiğince uzak tutmayı başaran Türkiye için savaş yılları, savaş sonrasında dünya sathında hareketlenmesi beklenen turizm faaliyetlerine yönelik hazırlıklarda bulunmak ve turizm alanında önde gelen ülkeler ile rekabet imkânlarını kuvvetlendirmek açısından birtakım avantaj ve fırsatları beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada; İkinci Dünya Savaşı'nın siyasi, iktisadi ve sosyal açıdan yarattığı olumsuz etkileri asgari düzeye çekebilmek, kalkınma hareketini desteklemek, ülkenin medeni çehresini değiştirerek uluslararası imajına katkı sağlamak doğrultusunda yapılacak çalışmalara zemin hazırlamak üzere savaş sürecinin Türkiye için ortaya çıkardığı turizm fırsatları ele alınmıştır. Konu ile bağlantılı olarak söz konusu dönemde ülkenin turizm açısından durumu, yerli ve yabancı turistleri cezbedecek turizm potansiyelleri ile devlet adamlarının ve aydınların turizm konusundaki öngörü ve beklentileri de irdelenmiş, böylece Türkiye turizm tarihinin dönüm noktalarından birini teşkil eden önemli bir süreç yarattığı fırsatlar bağlamında akademik bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Turizm, Turist, İkinci Dünya Savaşı, Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü, Seyahat

OPPORTUNITIES WHICH WORLD WAR TWO CREATED IN TURKISH TOURISM

Abstract

Tourism activities have come to a stop in Turkey like all around the world due to World War Two. The distresses caused by the war have had greater magnitude from the point of countries in which economical incomes depend on tourism industry. However, the years of the war have brought some

* Dr., Kültür ve Turizm Uzmanı T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara/Türkiye. erol.evcin@kulturturizm.gov.tr

advantages and opportunities to Turkey - which didn't enter the war actually and succeeded to keep away from the effects of war as much as possible - in terms of making preparations directed to the tourism activities expected to liven up all around the world following the war and reinforcing the opportunities of competition with the leading tourism countries.

In this study; tourism opportunities which the war process revealed for Turkey are dealt with to form a basis to the studies to be conducted in the direction of minimizing the adverse effects created by World War Two from political, economical and social points, supporting the development movement, contributing to the international image of the country by changing its civil appearance.

The situation of the country in tourism in the period in question, tourism potentials which would attract domestic and foreign tourists and predictions and expectations of the statesmen and intellectuals are examined as well in connection with the subject, and thus, an important period which forms one of the milestones of Turkish tourism history is assessed from an academic point of view in the context of the opportunities it created.

Keywords

Tourism, Tourist, World War Two, General Directorate of Press and Publications, Travel

GİRİŞ

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren girilen çalışmalar neticesinde ivme kazanmaya başlayan turizm faaliyetleri büyük bir facia hâlini alan ve birçok ülke için yıkıma yol açan İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuz etkiler nedeniyle tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de durma noktasına gelmiştir. Savaşın yarattığı bütün olumsuz etkilere rağmen turizm savaş sırasında sarsılan ülke ekonomilerine canlılık kazandırmak ve dünya halklarının birbirlerini tanımalarını ve kaynaşmalarını sağlamak münasebetiyle dünya barışına hizmet etmek üzere dikkate alınan başlıca konular arasında yer almış, savaş sonrasında bu kaynaktan olabildiğince istifade etmek ABD ve Avrupa ülkeleri gibi Türkiye için de öncelikli hedeflerden birini teşkil etmiştir. Savaş yıllarında turizm Türkiye'de ülkedeki sosyal yapıyı kuvvetlendirmek, iktisadi gelişmeyi tetiklemek, ülkeyi tarihî ve tabii zenginlikleri ile tanıtmak ve diğer ülkeler ile iletişimi ve etkileşimi artırarak dünya barışına katkı sağlamak üzere etkin bir kaynak olarak görülmüştür. Savaşa fiili olarak girmeyen Türkiye'nin savaşa giren veya savaşa girmemekle birlikte söz konusu süreçten yakın bir şekilde etkilenen ülkelere göre turizm çalışmaları açısından avantajlı bir konuma yükseldiğini söylemek mümkündür. Savaş yıllarında, altyapı çalışmalarını hızlandırarak Türkiye'yi savaş sonrası turizm hareketlerine hazırlıklı hâle getirmek için elverişli bir zemin ortaya çıkmıştır.

Savaşın Türkiye'ye etkilerinin, yarattığı fırsatlar ve sağladığı avantajlar açısından ele alınması ülkenin siyasi, iktisadi ve sosyal tarihi açısından önem arz etmektedir. Çalışma bu yönüyle Türkiye'de turizmin gelişim sürecinin önemli bir merhalesine ışık tutmayı ve savaş yılları ile sonrasının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu münasebetle dönemin devlet adamları ve aydınlarının gündeminde yer alan turizm fırsatları ve bu fırsatların değerlendirilmesine yönelik beklenti ve öneriler çalışma kapsamında incelenmiştir. Turizm fırsatlarının değerlendirilmesi amacıyla yapılan çalışmalar ve bu konuda ne ölçüde başarılı olduğu konusu çalışmanın sınırlarını zorlamamak ve başka bir çalışmada müstakil olarak ele alınmak üzere makale kapsamının dışında bırakılmıştır.

Çalışma konusu iki temel başlık altında ele alınmıştır. Birinci başlık İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılı ile sonlandığı 1945 yılı arasındaki süreci, ikinci başlık ise savaşın bitişi ile etkilerini yakın bir şekilde hissettirmeye devam ettirdiği 1949 yılına kadarki süreci kapsamıştır. Çalışmanın başlıca kaynakları arasında ülkedeki turizm teşkilatlanmasına dair yasaları ihtiva eden Resmi Gazete, söz konusu dönemde yapılan turizm çalışmalarına, devlet adamlarının ve aydınların turizm fırsatları hakkındaki görüş ve önerilerine değinen Cumhuriyet, Ulus, Vakit, Akşam gibi önde gelen basın

organları ve başta TTOK Belleteni olmak üzere bahsi geçen süreçte turizm konusunu işleyen süreli yayınlar yer almıştır.

1. SAVAŞ YILLARINDA TURİZM, FIRSATLAR VE BEKLENTİLER

Avrupa ülkeleri Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra turizmle esaslı bir şekilde ilgilenmek suretiyle iktisadi durumlarını toparlamaya çalışmışlar ve bunda büyük ölçüde başarılı da olmuşlardır. Ancak takip eden süreçte patlak veren ve tüm dünyayı yakın etkisi altına İkinci Dünya Savaşı nedeniyle bu ülkelerin iktisadi dengeleri bir kez daha bozulmuş ve dünya sathında turistik faaliyetler esaslı bir darbe almıştır. Bu münasebetle insanlar hayati ihtiyaçlarını temin etmekle uğraşmak durumunda kalmışlar, keyfi geziler tamamen durmuş, gerek nakil vasıtalarının gerekse ikamet şartlarının turizme hiç de uygun olmaması nedeniyle sağlık ve tedavi seyahatleri bile askıya alınmıştır. Buna rağmen ilk bakışta garip görünse de Almanya, İtalya, İsviçre, Fransa ve ABD gibi savaş sırasında türlü zorluklarla pençelesen ülkelerin ve buralardaki turizm teşekküllerinin bir yandan savaş sonundaki iktisadi ve sosyal şartları lehlerine çevirebilmek için turizm faaliyetlerini geliştirmek üzere esaslı tedbirler almak ve tedarikte bulunmakla meşgul oldukları görülmüştür.

Bu konuya temas eden Zonguldak Milletvekili Hâzım Âtîf Kuyucak, 1941 tarihli "Atlantik Beyannamesi" ve 1942 tarihli "Birleşmiş Milletler Beyannamesi" ve hatta "iare ve icar mukaveleleri" ile başta ABD ve İngiltere olmak üzere Birleşmiş Milletler'e üye bütün ülkelerin savaşın ardından dünya ticaretine engel olan sınırlamaları kaldırmayı ve yüksek gümrük tarifelerini indirmeyi kararlaştırdıklarına değinerek, turizm konusunda dünya sathında girişilen açılım politikalarına işaret etmiştir. Bu anlayış çerçevesinde oluşturulan "Milletlerarası Para Fonu" ile de dünyadaki para işlerinde istikrarın sağlanmasının hedeflendiğine vurguda bulunmuş ve savaş sonrasında turizmin gelişebilmesi için bütün şartların olgunlaşmış olacağını ifade etmiştir.¹

Türkiye'de de İkinci Dünya Savaşı arifesinde turizm teşkilatı ile faaliyetlerinin belirli bir olgunluğa erişmiş durumda olduğunu söylemek mümkündür.² 1938'den itibaren, ülkede iç ve dış turizmin gelişmesi için mevcut imkânları ve yaratılması gerekli şartları incelemek üzere İktisat Vekâleti'ne bağlı olarak görev yapan "Turizm Bürosu", 1939'da yerini turizmi teşvik etmek ve geliştirmek için gereken tedbirleri almak ve bu maksatla hususi

¹ Hâzım Âtîf Kuyucak, "Turizm Nedir?", *Ulus*, 21.03.1945, s. 2 ve 5.

² Konuya ilişkin olarak bkz.; Erol Evcin, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Turizm ve Tanıtma Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Güz 2014, S. 55, s. 23-81.

teşebbüsleri himaye etmek amacıyla Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak teşkil edilen "Turizm Müdürlüğü"³ne bırakmış, böylece ülkede turizm teşviklerine dair ilk ciddi adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu konuya temas eden Avusturya Eski Turizm Bürosu Mütihazası Dr. Hans Haas hızlı hareket edildiği takdirde tarihî ve tabii değerlerinin sağladığı avantajlar ile Türkiye'nin turizm konusunda hızlı bir ilerleme kaydedebileceğini ve hatta bu konuda diğer ülkeleri geride bırakabileceğini ifade etmiştir.⁴ Bununla birlikte, İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı olumsuz şartların Türkiye turizmindeki bu hızlı ve olağan gelişme sürecine esaslı bir darbe vurduğu görülmüştür. 1940 yılı itibariyle Başvekâlet Matbuat Umum Müdürlüğü bünyesine dâhil edilen "Turizm Müdürlüğü,"⁵ 1943'te Başvekâlet'e bağlı Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü (BYUM) içinde "Turizm Dairesi"⁶ adı ile faaliyetlerini devam ettirmiştir. Bu şekilde turizm idaresinin devlet idari teşkilatı içindeki yerini sürekli genişlettiği müşahade edilmiş, ancak savaşın etkisiyle turizm işlerinin basın ve yayın faaliyetlerinin gölgesi altında kaldığı görülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'de ve dünyada yarattığı bu olumsuzluklara rağmen özellikle Türkiye adına olumlu olarak değerlendirilebilecek bir takım yönleri de olmuştur. Savaşa giren veya girmemekle birlikte savaştan yakın bir şekilde etkilenen Avrupa ülkelerine göre Türkiye'nin bütün zorluk ve sıkıntılara rağmen savaşın olumsuz etkilerinden olabildiğince uzak durmayı başarması ülke için büyük bir avantaj sağlamış ve turizm alanında ciddi fırsatları beraberinde getirmiştir. Bu avantaj ve fırsatlar söz konusu dönemde devlet adamları ve aydınlar tarafından ele alınarak tartışılmıştır. Buna göre ortaya çıkan ortak görüş, savaş sonunda bir turizm patlaması yaşanacağı, bu konuda savaşa katılmayan Türkiye'nin avantajlı bir konumda olduğu, gerekli hazırlıklar yapılabilirse ülkenin savaş sonrasında dünya turizminde önemli bir yer edinebileceği yönünde olmuştur. Savaş durumuna rağmen turizm işine önem ve öncelik verilmesi doğrultusundaki görüşler, turizmin Türkiye için bir medeniyet ve istikbal davası olarak görüldüğüne işaret etmektedir.⁷

³ "Ticaret Vekâleti Teşkilât ve Vazifelerine Dair Kanun", Resmi Gazete, 31/5/1939, S. 4220, Kanun No:3614, Kabul Tarihi: 27/5/1939.

⁴ Hans Haas, *Turizm Bilgisi*, Alâaddin Kırâl Basımevi, Ankara, 1939, s. 12-14.

⁵ "Başvekâlete Bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkilat ve Vazifelerine Dair Kanun", *Resmî Gazete*, 28 Mayıs 1940, S. 4520, Kanun No: 3817, Kabul Tarihi: 22.05.1940.

⁶ "Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Teşkilat, Vazife ve Memurları Hakkında Kanun", Kabul Tarihi: 16/07/1943, Kanun No:4475, *Resmî Gazete*, S. 5462, 22 Temmuz 1943.

⁷ Asım Us, "Türkiye'nin Turizm Sahasındaki Talihî", *Vakit*, 21.06.1945, s. 1 ve 4; TTKO İdare Heyeti'nin 17 Mayıs'ta Toplanan 1945 Senesi 8 inci İçtimaının Zaptı", *TTOK Belleteni*, S. 42-43, Temmuz-Ağustos 1945, s. 26, 32-34; Refik Halit Karay, "Kaçıracağımız Kuşlar", *TTOK Belleteni*, S. 42-43, Temmuz-Ağustos 1945, s. 22; Celâleddin Ezine, "Turizm ve Propaganda", *TTOK Belleteni*, S. 42-43, Temmuz-Ağustos 1945, ss. 32-34; Emin Erkul, "Sayın Başvekilimiz Şükrü Saraçoğlu'na Açık Mektup", *TTOK Belleteni*, S. 37, İlk kânun 1944, ss. 21-23; Savaşın Türkiye'ye turizm fırsatı

Savaş yıllarında Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü görevinde bulunan Nedim Veysel İlkin kaleme aldığı bir makalede devletin ilgili mercilerinin turizme verdiği önemi ifade ederek: *“Türkiye’de turizm konusunun yalnız bir finansman ve ekonomi konusu olarak değil; tarih, sanat, tabiat ve güzellik ve hatta bilgi ve hamle konusu olarak ele alındığını, ülkede turizmin sadece turistleri mabetlerle harabeler arasında dolaştırmak anlamına gelmediğini, ülkeyi ülke insanına, ülke insanını diğer ülke insanlarına tanıtacak ve ilerde daha büyük kazançlar sağlayacak bir hakikat yolu olduğunu”* ifade etmiştir.⁸ Savaşın yarattığı sıkıntı ve sorunlar nedeniyle devletlerin turizm gibi bir *“sulh ve sükûn nimeti”*ni düşünmelerini yersiz ve zamansız kabul edenleri eleştiren İlkin, Türkiye coğrafyasının tarihî ve tabii özellikleri, iklimi, maden suları ve kaplıcaları ile turizm faaliyetlerine son derece elverişli olduğunu vurgulamıştır. Ülkede turizm faaliyetlerinin gelişme göstermesinin gerek ülke içindeki sosyal birlikteliğe gerekse dünya barışına önemli ölçüde katkıda bulunacağını belirten İlkin: *“Türkiye’de tarih ile tabiatın ülkeye sunduğu nimetler açısından adeta rekabet hâlinde olduğuna, turizmin medeniyet anlayışı ve iktisadi katkıları açısından Türkiye’nin geleceğinde önemli bir rol oynayabileceğine”*⁹ değinerek, Türkiye’nin turizm değerleri açısından özgünlüğüne ve bu değerlerin yarattığı fırsatların etkin bir şekilde ele alınması gerektiğine işaret etmiştir.

Turizm konusunda yetkin devlet görevlilerinden biri olan BYUM Turizm Dairesi Müdürü Süreyya Ergün ise bu konuda: *“Dünya ahvalinin vahametini dolayısıyla bugün turizmden bahsetmek ne kadar abes ve mevsimsiz gözükse de savaş içinde bulunan Almanya ve Fransa gibi ülkelerde bu işe hâlâ atfolunan ehemmiyet ve alaka nedeniyle Türkiye’de de hasat zamanlarına intizaren tedarikatımızı ikmale ve savaş sonuna hazırlıklı çıkmaya çalışmamız tabii bulunmaktadır.”* diyerek savaş yıllarında Avrupa’da eski turizm ülkelerinin büyük meblağlara mâl olan yeni tesislerle, altyapı çalışmalarıyla ve propaganda faaliyetleriyle turizmden yararlanma olanaklarını artırma gayretinde olduklarına temas etmiştir.¹⁰ Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki şartların dünyada turizmin gelişmesine olumlu bir zemin hazırladığını, İkinci Dünya Savaşı sonrasında da benzer şekilde büyük çaplı uluslararası turizm hareketliliği-

---

yarattığı fikrini savunan bir yazarı eleştiren Server Bedi ise: *“Demek memleketimizde turistlerin artması için reklama, propagandaya, festivallere ihtiyaç yokmuş. Avrupa’da büyük bir harbin patlak vermesini beklemek kâfi imiş. Fakat hadiseler bu arkadaşımızı tekzip ediyor. Garbdan şarka akın başlayacağı yerde bilakis memleketimizdeki Amenkallların, İtalyanların memleketlerine dönmeğe hazırladıklarını öğreniyoruz.”* diyerek savaş şartlarının Türk turizmi üzerinde yarattığı menfi etkilere değinmiştir (Server Bedi, “Turizm ve Harb”, *Cumhuriyet*, 2.6.1940, s. 2). Oysaki bu dönemde Türkiye için turizm fırsatlarından bahseden aydınların savaş sürecinden ziyade savaş sonrası döneme yönelik beklentilerini dile getirdikleri görülmektedir.

⁸ Nedim Veysel İlkin, “Turizm”, *TTOK Belleteni*, S. 39, Mart 1943, s. 12.

⁹ Nedim Veysel İlkin, “Turizm”, *Türkiye ve Komşu Memleketler Ekonomi-Ticaret-Sanayi Dergisi*, S. 13-14, Ocak-Şubat 1948, s. 10-11.

¹⁰ Süreyya Ergün, “Harpten Evvel Kaçırduğumuz Büyük Fırsat”, *TTOK Belleteni*, S. 37, İlk kânun 1944, s. 20-21.

nin görüleceğini, bu suretle Türkiye'nin de bir turist akını ile karşı karşıya kalacağını ifade eden Ergün, savaşın olağanüstü koşullarının barış yıllarında seyahat isteğini ve taleplerini artıracığını, bu hareketlerin doğurabileceği iktisadi menfaatlerden faydalanmak gerektiğini, bu durumun da Türkiye için üzerinde ısrarla durmaya değer bir "medeniyet dâvası" olduğunu vurgulayan ciddi öngörülerde bulunmuştur.¹¹ Nitekim Ergün'e göre, bu münasebetle yapılacak "planlama çalışmaları"nda turizm bölgelerinin tespiti, tetkiki, imarı, ulaşım imkânlarının geliştirilmesi ve kolaylaştırılması, buralarda turistik tesislerin kurulması, işletilmesi ve denetlenmesi, turizm mesleki terbiyesine yönelik mekteplerin açılması, ev ve el sanatlarının teşviki ve ülke sathında yapılacak topyekûn bir "turizm, kültür ve sanat propagandası" esas olmalı idi.¹²

Ticaret Vekâleti sabık Turizm Müdürü Vedat Nedim Tör ise Türk milletinin Atatürk'ün "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesini kendisine temel düstur olarak aldığını, bu çerçevede İkinci Dünya Savaşı yıllarında kendini ispat etmek üzere yeni bir mücadeleye giriştiğini belirtmiş ve: "*Kendilerine inkılâpçıyım diyenler bu en büyük insanlık inkılâbının dışında kalamazlar.*" diyerek barış içinde bir dünya yaratmak konusunda turizmin oynadığı role işaret etmiştir. Türkiye'nin elinde hem kendi hem de diğer ülkelerin hayırına kullanabileceği fırsatların başında turizmin bulunduğu temas eden Tör şunları vurgulama gereği hissetmiştir:

*"Memleketimizde ileri ve verimli bir turizm endüstrisi kurmak ve işletmek için tarih zenginliği, tabiat çeşitliliği ve güzelliği gibi parayla pulla tedarik olunamayacak ham maddelerin en mühimleri bol bol vardır. Bu ham maddeleri değerlendirmek demek, Türkiye'yi değerlendirmek demektir. Hiçbir kalkınma davamız yoktur ki büyük turizm davasının içine girmesin. Bu bakımdan etraflı ve esaslı bir turizm planı hazırlamak demek; Türkiye'nin ileri refahlı, kültürlü, itibarlı, şahsiyetli bir memleket olmak için en kısa bir zamanda ve en mükemmel bir tarzda çözmek zorunda olduğu bütün meseleleri perakendelikten, dağımlıktan kurtarıp, bir mihver etrafında toplamak ve ahenkleştirmek demektir."*¹³

Türkiye'nin turizm davasında başarılı olması için gerekli imkânlarla sahip olduğunu ifade eden Tör takiben: "*Harp yıllarında turizmin sözü mü olur diyenler davanın büyüklüğünü ve genişliğini kavrayamayanlardır... Halbuki turizm bu memleketin büyük kalkınma dâvasının mihviri olabilir.*" diyerek savaş sonrası dünyasında bazı endüstrilerin kârlı olmamak nedeniyle milletlerarası rekabet karşısında tutunamayabileceğini, buna karşılık büyük bir ve-

¹¹ Süreyya Ergün, *Otelcilik ve Turizm Millî Kredisi*, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları 5, 1944, s. XII; Süreyya Ergün, "Turizm İmkânlarımız IV", *Siyasî İlimler Mecmuası*, S. 151, Birinci Teşrin 1943, s. 394.

¹² Ergün, *age.*, s. 156.

¹³ Vedat Nedim Tör, "Kalkınma Endüstrisi: Turizm", *TOK Belleteri*, S. 37, İlk kânun 1944, s. 36-37.

rimle işletilebilecek tek rakipsiz endüstrinin turizm olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle en azından plan hazırlıkları yapılması gerektiğini, aksi takdirde savaş sonrasında çetin iktisadi şartları içinde buhran içinde kalınmasının kaçınılmaz olduğunu beyan eden Tör nihayetinde: *“Turizmi kel başa şimşir tarak sananlar, onun çok bereketli, çok vefalı bir geçim ve gelişim kaynağı olduğunu er geç anlayacaklardır...Harbin bugün her tarafta her türlü medeni umran eserlerini tahrip ettiği meydandadır...Eğer Avrupa’da turizm merkezi olarak tanınan yerler seyyahlar için eski cazibesini kaybetmiş bulunursa, bu hâl Türkiye gibi doğrudan doğruya harp afetine uğramaksızın umumi sulha yetişmiş olan ülkeler için kendilerini tanıtmağa fırsat hazırlamış olur.”*¹⁴ diyerek turizmin Türkiye’nin yakın geleceğinde oynayabileceği role işaret etmiştir.

Urfa Mebusu Hüseyin Sami Coşar da Toroslara yaptığı bir gezi münasebetiyle, turizmin muhitine en fazla fayda sağlayan endüstri şubeleri arasında yer aldığını belirterek, savaşın yarattığı olağanüstü şartların ortadan kalkmasıyla turizmin “devlet sanayi planı”nda geniş kapsamlı bir çalışma alanı olarak yer alacağına ve bu planın uygulamaya geçirileceğine dair inancını dile getirmiştir.¹⁵ Çoruh Milletvekili Asım Us ise Vakit gazetesinde neşredilen bir makalesinde: *“Harpten evvel dış turizm bakımından başka memleketlere nispetle çok geri bir durumda olan Türkiye, İkinci Dünya Harbi’nin barış devri gelince bilakis yabancı seyyahlar için birinci derece cazibeli bir istirahat ve eğlence yeri olabilir. Memleketimizin harp tahribatından masun kalması turizm işlerimizi düzenlemek için son derece elverişli şartlar hazırlamıştır. Yalnız bu işe verilecek emeklerden, başarı elde edebilmek için planlı bir çalışmaya ihtiyaç vardır.”* diyerek devlet merkezinde ve vilayetlerde ülkeyi yabancı seyyahlar için cazip hâle getirmek üzere çalışan BYUM, İstanbul, İzmir ve Bursa Belediyeleri, Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü (TTOK) ile Ege Turizm Cemiyeti gibi kurum ve kuruluşların faaliyetlerinin memnuniyet verici olduğuna, ancak birbirinden bağımsız ve bağlantısız çalışan bu kurum ve kuruluşların çalışmalarındaki dağınıklığın giderilmesinin faydalı olacağına işaret etmiştir.¹⁶ Benzer bir görüşle Zonguldak Milletvekili Hâzım Atf Kuyucak, savaş şartlarına rağmen Türkiye’nin sahip olduğu tarihî, tabii ve jeostratejik özellikleri ile dünya turizminde ciddi bir yer alabileceğini ifade etmiş ve turizm çalışmaları konusunda sanayicilerin, tüccarın, esnafın, otel, lokanta ve eğlence yeri sahiplerinin Hükümet’e desteğinin ve bir işbirliği tesisinin gerektiğini belirterek: *“Turizm öyle faydalı bir iktisadi faaliyettir ki harp sonrasında*

¹⁴ Vedat Nedim Tör, “Kalkınma Endüstrisi: Turizm”, *Hep Bu Topraktan*, S. 5, Mart 1945, s. 60-61; Benzer düşünceler için ayrıca bkz; Asım Us, “Ege Turizm Cemiyetinin Faaliyeti”, *TTOK Belleteni*, S. 38, Şubat 1945, s. 27-28; Asım Us, “Ege Turizm Cemiyetinin Faaliyeti”, *Vakit*, 25.12.1944, s. 1 ve 4.

¹⁵ Hüseyin Sami, “Bir Seyahatin İntibaları: Dağ Ekonomisi”, *Ulus*, 21.07.1941, s. 2.

¹⁶ Asım Us, “Turizm İşlerinde Planlı Çalışma”, *Vakit*, 18.04.1945, s. 1 ve 4.

kalkınmaya çalışacak memleketlerin belki ilk el atacakları tedbirlerden biri de turist celbine çalışmak olacaktır. Fakat bu bakımdan da memleketimizin esaslı bir üstünlüğü vardır. Harap memleketler imar edilerek buralara turist akımı başlamadan yurdumuzun hakiki değerleriyle mütenasip bir turizm hareketini yaratmamız gereklidir.”¹⁷ demiş ve savaş sonrasında Türkiye için doğacak fırsat ve imkânların değerlendirilmesi konusunda uyanık olunması gerektiğine işaret etmiştir.

Gazeteci Hikmet Münir Ebcioglu bu görüşleri destekler nitelikte, savaş yıllarında diğer ülkelerle dost kalabilmeyi başaran ve iyi niyetli misafirlere kapısı açık olan Türkiye'nin barışa uzanan dönemde turizm konusunda üstleneceği rol ve yapacağı hazırlıklar konusunda görüş beyan ederek: *“Her zaman için kıymetli bir seyyah memleketi olan Türkiyemizi bugünden başlayarak dünkü eksikleri de hesaba katarak, tam konforlu ve külfetsiz bir turizm teşkilatı ile teçhiz etmek üzere planlar kurmalıyız. Tetkik, tetebbu ve tatbikata hazırlık için önümüzde bol zaman olduğunu görüyoruz. Fakat bu zamanın yalancı fecirlerden sonra birdenbire doğuveren güneş gibi apansız belirmesi de kabildir. Harp içinde -kendimizi korumak yolunda- gafil avlanmamağa ne kadar kıymet veriyorsak, harpten sonra dahi herhangi suretle menfaatlerimizi elden kaçırmamak için uyanık bulunmağa mecburuz.”* demiştir.¹⁸ Bu konuda yabancı bir mütehasıstan yararlanılmak suretiyle yapılacak bir program dâhilinde turizm bölgelerinde devletin, belediyelerin, hususi idarelerin ve özel teşebbüslerin yapacakları çalışmaların belirlenerek uygulamaya konulmasıyla turizm altyapısı konusunda hızlı mesafe kat etmenin mümkün olduğunu belirtmiştir.¹⁹ Bu konuda benzer bir yaklaşım sergileyen gazeteci ve yazar Cihad Baban, millî turizm hamlesinin savaşın sonuna doğru yaklaşırken savaş sonrası dünyasının iktisadi şartlarına uymak için yapılacak hamleler arasında üzerinde önemle durmaya, düşünmeye ve hatta geç kalmadan gereken tedbirleri alarak teşebbüse geçmeye degecek bir adım olduğunu belirtmiş ve turizm davasının bir bütün olarak ele alınması ve düzenli bir plân dâhilinde mütehasısların desteğiyle geliştirilmesi hâlinde ülkeye büyük servetler kazandırabileceğini ifade etmiştir.²⁰ Araştırmacı yazar Celâleddin Ezine de bir makalesinde, oluşturulacak turizm politikasının ülkeye büyük bir iktisadi fayda sağlayacağına, Avrupa'nın en önemli turistik ülkeleri durumunda olan Fransa, İsviçre, İtalya ve Yunanistan'ın savaş sonu zorlukları içinde kıvrandıklarına işaret ederek, ülkede turizme hizmet edecek konfor ve eğlence imkânlarının oluşturulması ile bu durumdan istifade edilebileceğine ve bu

¹⁷ Hâzım Âtîf Kuyucak, “Turizm Nedir?”, *Ulus*, 21.03.1945, s. 2 ve 5.

¹⁸ Hikmet Münir, “Yarıncı Turizm”, *Vakit*, 18.01.1943, s. 3.

¹⁹ Asım Us, “Türkiye'nin Turizm Sahasında Talihî”, *Vakit*, 21.06.1945, s. 1 ve 4.

²⁰ Cihad Baban, “Harb Sonrasına Hazırlık, Turizm İşlerimiz”, *Cumhuriyet*, 17.03.1945, s. 2.

şekilde Türkiye'nin söz konusu ülkelerin yerini alabileceğine dair görüş bildirmiştir.²¹

Savaşın sonlarına doğru kaleme aldığı bir makalede gazeteci ve yazar Vâlâ Nureddin, yaklaşan barış döneminin ihtiyaçlarını zamanında görmek konusunda geç kalmamak üzere turizm konusunun gündemde olmasını faydalı bulduğunu belirtmiş ve: *"Savaş içinde baştanbaca yıkılmış bir Avrupa'nın köşesinde hiçbir yerine hâle gelmemiş, matemlere bürünmemiş bir Türkiye cidden milyonlarca insan için can atılacak bir yer olabilir."* diyerek turizm faaliyetlerinin ülkeye sağlayacağı faydalar konusundaki beklentisini dile getirmiştir.²² Bu konuda yazar A.C. Saraçoğlu da: *"Bahusus savaştan sonra büyük turist akımları dünyanın dört bir bucağından kopup dört bir bucağına yayılmaya başlayacak, turistik bir cereyan baş gösterecektir. Harpte hırpalanan, harap olan memleketlerin yanında şehrimizi, memleketimizi seyyahlar için en müsait ve en zengin bir belde hâline koyarsak hiç şüphe yok ki bu sade İstanbulumuz için değil, bütün memleket namına büyük bir kazanç olacaktır."* diyerek İstanbul da dâhil olmak üzere ülke sathında söz konusu döneme kadar ihmal edildiğine vurguda bulunduğu turizm faaliyetleri için savaşın Türkiye'ye tanıdığı çalışma izninden ve fırsattan istifade edilebileceğini ifade etmiştir. Bu suretle Türkiye'nin hâlihazırda yetersiz durumda olan turizm çalışmaları ile yalnızca turizm alanında mesafe kat etmiş Avrupa ülkelerinden değil, komşusu olan Yunanistan ve Bulgaristan gibi ülkelerden bile geri durumda bulunduğunu belirtmiş ve bu alanda telafiye gayret gösterilmesinin ülkenin geleceği için kazançlı bir iş olacağı yönünde görüş bildirmiştir.²³

Bu söylemlerden ve bilgilerden hareketle, savaşın olumsuz etkilerinden kendini olabildiğince korumasını bilen Türkiye'deki turizm çalışmalarını teşkilat, ulaşım, konaklama, imar düzenlemeleri ve seyahat kolaylıkları çerçevesinde bir bütün hâlinde ele alan "turizm planları"nın oluşturulması, bu suretle ülkedeki turizm faaliyetlerinin belirli bir plan ve program dâhilinde ciddi bir şekilde ele alınması gerektiği konusunda turizm alanında devletin yetkili kademelerinde görev yapan isimler de dâhil olmak üzere birçok aydının aynı fikirde olduğu görülmektedir.

2. SAVAŞIN AKABİNDE TURİZM, FIRSATLAR VE BEKLENTİLER

Savaş yıllarında turizmin kazanacağı önem konusunda beyan edilen öngörülerin ve beklentilerin savaş sonrasında büyük ölçüde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Savaşın hemen akabinde gerek Avrupa ülkeleri gerekse ABD

²¹ Celalettin Ezine, "Propaganda ve Turizm İçin...", *Cumhuriyet*, 13.07.1945, s. 2.

²² Vâ-Nû, "Önümüzde Beliren Turizm Memleketi Olmak Ümidi", *Akşam*, 30.01.1945, s. 3.

²³ A.C. Saraçoğlu, "Turizm İşlerine Şimdiden Ehemmiyet Verelim", *TTOK Belleteni*, S. 28-92, Nisan 1941, s. 19.

planlı bir şekilde turizm faaliyetlerini hızlandırmaya ve geliştirmeye yönelik çalışmalara girişmişlerdir. Böylelikle dünyadaki turizm hareketliliğinin artmaya başladığı, bu münasebetle gerçekleştirilen seyahatlerin ağırlıklı olarak ABD ile Avrupa ülkeleri arasında gerçekleştiği görülmüştür.

Savaş yıllarında dünyadaki turizm durumunun ve faaliyetlerinin değerlendirildiği 1945 yılı Mart ayındaki TTOK İdare Heyeti toplantısında, altı sene devam eden savaşın milletlerarası ilişkilere verdiği zararların barış zamanında hemen ortadan kalkmasının pek de mümkün olmadığına işaret edilmiş, bununla birlikte dünyayı ateş ve kan içinde bırakan muharebeler ve bombardımanlar arasında başarılı bir diplomasi yürüterek tehlikelerden korunmasını bilen Türkiye için savaş sürecinin ele geçmez ve nispeten rahat bir hazırlık fırsatı temin ettiğine değinilmiştir. Bu bakımdan söz konusu dönem itibarıyla ülke dâhilinde ulaştırma faaliyetlerinde, otellerde ve kaplıcalarda görülen hareketliliğin savaş öncesindeki dönemin en işlek senelerinden bile fazla olması olumlu bir gelişme olarak kaydedilmiştir.²⁴ Bu durum savaş yıllarında her ne kadar esaslı hazırlıkların yapılması mümkün olmasa da savaşın hızının kesildiği 1945 yılı bahar ayları itibarıyla Türkiye'deki turizm hareketliliğinin de artmaya başladığını göstermektedir.

Savaş sırasında Türkiye'de turizm altyapı çalışmaları konusunda büyük bir hamle yapılması mümkün olmamakla birlikte turizmin ülkeye sağlayacağı faydalar konusundaki ümitlerin yitirilmemiş olduğunu söyleyebiliriz. Savaş yıllarında gerçekleştirilemeyen, fakat barış döneminde gerçekleştirilebilecek çalışmalar konusunda devlet adamlarının şevki kırılmamış, aydınların beklentileri ise devam etmiştir. Ülkeye çekilecek turistlerin sağlayacağı turistik hareketlilik münasebetiyle hem ülkenin tanıtımına ve diğer ülkeler ile olan ilişkilerinin geliştirilmesine katkı sağlanabileceği hem de bu şekilde ülkeye yönelecek döviz akışı sayesinde iktisadi kalkınmanın tetiklenebileceği doğrultusundaki düşünceler çeşitli mecralarda ifade edilmiştir.

Bu dönemde Turizm mütehasıslarının savaş sonrasında dünya sathında turizm hareketliliği yaşanacağı doğrultusundaki öngörülerini, 1947 yılı Ekim ayında toplanan "Beynelmilel Turizm Kongresi"nde Amerikan temsilcisinin 50 milyon civarında Amerikalının ülke dışına seyahat edeceğini belirtmesi ve Amerikan halkının seyahat acentelerine yoğun başvuruları turizm açısından dikkate alınması gereken bir durum olarak ortaya çıkmıştır. ABD'nin bu dönemdeki politikası çeşitli ülkelerdeki turizm ve seyahat acenteleri ile işbirliği yaparak turist kabilelerini ABD dış ticaretinin gelişme istikametlerine doğru sevk etmektir. ABD bu şekilde yapacağı turist ihracı ile

²⁴ "TTOK İdare Heyeti'nin 3 Mart'ta Toplanan 1945 Senesi 3 üncü İctimainın Zaptı", *TTOK Belleteni*, S. 40, Nisan 1945, s. 4.

ihracatına müşteri olabilecek ülkelerin satın alma kudretlerini artırmayı amaçlamaktaydı.²⁵ Bu durum Türkiye açısından da önem arz etmiş ve Türkiye'ye yönelecek Amerikalı turistlerin bazı imkânları da beraberinde getireceği düşünülmüştür. Nitekim 1947'de Pan American World Airways Şirketi'nin bütün dünyayı dolaşan bir hava posta servisi teşkil etmesi ve bunun önemli ayaklarından birini İstanbul olarak belirlemesi ABD-Türkiye ilişkilerini ve bu münasebetle turizm hareketliliğini artıran önemli bir faaliyet olmuştur. Basında "Devriâlem Postaları" olarak adlandırılan bu servis İstanbul'a taşıyacağı uluslararası yolcular nedeniyle İstanbul'da turizm konusunda yapılan hazırlık çalışmalarını tetiklemiştir.²⁶ Benzer şekilde Anadolu Ajansı'nda yayımlanan ABD kaynaklı bir habere göre de 1948'de 300 bin Amerikalının Avrupa'yı ziyaret edeceği belirtilmiş, bu haberi değerlendiren yazar Nusret Safa Coşkun vaktinde davranılırsa bu turistlerin önemli bir kısmının savaş sonrasında henüz toparlanamayan Avrupa coğrafyası yerine Türkiye'yi tercih edebileceklerini vurgulamıştır. Bu nedenle modern Türkiye'nin tabii ve tarihî güzelliklerini Amerikalılara seyahat büroları ve propaganda faaliyetleri vasıtasıyla hatırlatmak gerektiğini, böylece ülkeye önemli miktarda döviz sağlayacak bir fırsatın yakalanabileceğini belirterek turizmin ülke iktisadına sağlayacağı katkılar hakkında görüş bildirmiştir.²⁷

Bu görüşleri destekler mahiyette Cumhuriyet gazetesi başyazarı Nadir Nadi ise turizmin bir sanayi kolu olarak Fransa, İsviçre, Avusturya, İtalya gibi Avrupa ülkelerinin umumi ticaret bilançolarında görülen zararların kapatılması konusunda önemli bir rol oynadığını belirtmiş, bu örneklerden hareketle Türkiye'nin de turizm konusundaki faaliyetlerine ivme kazandırılması gerektiğini dile getirmiştir.²⁸ Dünyanın önde gelen turist ihracatçıları arasında yer alan İngiltere'de savaş sonrasında karşı karşıya kalınan iktisadi sıkıntılara rağmen devletin garip bir tezatla milyonlarca turisti misafir etmeye hazırlanması, bu şekilde ülkeye mümkün olduğu kadar yabancı çekmekle beraber ülke halkını da içerde tutmak için çaba sarf etmesi Turizm Dairesi Müdürü Süreyya Ergün tarafından tediye muvazenesi açısından Türkiye için örnek alınması gereken bir tecrübe olarak değerlendirilmiştir. Ergün, savaşın içinden çıkan İngiltere, Fransa, İtalya gibi ülkelerle savaşa girmemekle birlikte savaştan çok yakından etkilenen İsviçre ve İspanya gibi ülkelerin içinde buldukları iktisadi sıkıntıların Türkiye için ciddi bir turizm fırsatı yarattığını, bu nedenle dünyada savaş sonrasında görülen seya-

²⁵ Süreyya Ergün, "Amerikalı Turist", *Ulus*, 9.3.1947, s. 5 ve 9.

²⁶ Hasan Kumçayı, "Bir Haftada Devriâlem", *Vakit*, 22.6.1947, s. 2; "Uçakla Dünya Turu", *Vakit*, 30.6.1947, 1 ve 6.

²⁷ Nusret Safa Coşkun, "Avrupa'ya 300.000 Seyyah Geliyor", *TTOK Belleteni*, S. 79, Ağustos 1948, s. 36.

²⁸ Nadir Nadi, "Döviz ve Turizm", *Cumhuriyet*, 30.1.1946, s. 1 e 3.

hat hareketliliğinin Türkiye'ye yöneltilmesinin mümkün olabileceğini ifade etmiştir.²⁹

Vedat Nedim Tör, turizm alanında ortaya çıkan fırsatların değerlendirilmesi konusunda Türkiye'de esashı hamlelerin savaş yıllarında gerçekleştirilemediğini belirterek bu konudaki ümitlerini savaş sonrası döneme taşıyan aydınlar arasında yer almıştır.³⁰ Vatan gazetesinde: *"Turizm hazırlığı bakımından bu beş cânım harp yılında hiç, ama hiçbir şey yapılmadı. Hâlbuki yalnız şu İstanbul denilen biyveî bâkir başlı başına bir devleti dövize boğabilir."*³¹ ifadesi ile bir yandan savaş yıllarında başarılı olunamayan turizm çalışmaları konusunda bir serzeniş dile getirilmiş, diğer yandan döviz tedariki için turistik potansiyeli yüksek olan İstanbul şehrinin önemine temas edilerek bu konuda hâlâ bir şeyler yapılabileceğine işaret edilmiştir. Söz konusu dönem itibarıyla İstanbul turizm açısından değerlendirilmeye çalışılan başlıca şehirler arasında yer almış, bu nedenle şehrin idaresi konusundaki beklenti, öneri ve eleştiriler gündemdeki yerini korumuştur. Nitekim İstanbul Valisi Dr. Lütfi Kırdar İstanbul'un birçok önemli işi dururken yalnızca park, bahçe ve yeşil saha işlerine zaman ve bütçe ayrıldığı doğrultusundaki eleştirilere: *"İstanbul'un imarına ve güzelleştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak ve sayfiye yerlerine gidemeyen vatandaşlar için şehrin içinde tenezzüh, istirahat ve eğlence yerleri temin etmek, İstanbul'u yeşil bir sayfiye ve turist şehri haline getirmek gibi amaçlar doğrultusunda hareket ettiklerini"* belirtmek suretiyle cevap verme gereği hissetmiştir.³² Bu dönemde Türkiye'de bulunan Amerikan Yol İnşaatı Heyeti Başkanı H. E. Hilts bir beyanatında: *"İstanbul, seyyah celbetmek için elinizde en büyük bir kozdur. Yollarınıza ve otellerinize biraz daha itina etmek şartıyla sayısız seyyah celbedebilirsiniz."*³³ diyerek İstanbul gibi gözde bir şehre sahip olan Türkiye'nin turizmle olan yakın ilişkisinden ve elinde bulunan fırsatlardan bahsetmiştir. Sivil havacılık ve ticari konularda incelemelerde bulunmak üzere Türkiye'ye gelen Amerikan Havacılık ve Dış İşleri Komite Başkanı Owen Brewster ise 1947 yılı Aralık ayında Park Otel'de: *"bütün dış memleketler daha fazla dolar temin etmek gayesiyle çalışıyorlar. Bunda turizmin büyük önemi vardır... İstanbul en az diğer turist şehirleri kadar caziptir. Havacılık seyahat bakımından yeni ufuklar ve imkânlar temin ediyor. Bu sayede Amerikalı bir ailenin İstanbul'a gelmesi çok kolaydır."* diyerek hem ulaşım imkânları gelişen İstanbul şehrinin turizm açısından arz ettiği öneme hem de bu münasebetle Tür-

²⁹ Süreyya Ergun, "Günün Davası: Turizm", *Ulus*, 20.4.1947, s. 6 ve 8; Benzer bir görüş için bkz: Söz konusu dönem itibarıyla Bursa'nın turistik değerlerini kaleme alan şu makaleye de bkz.; Ziya Çalkoçlu, "Turizm, En Önemli Bir Memleket Davasıdır", *Av ve Deniz*, S. 6, Mart 1946, s. 43-44.

³⁰ Vedat Nedim Tör, "Kalkınma Endüstrisi: Turizm", *Hep Bu Topraktan*, S. 5, Mart 1945, s. 60-61.

³¹ "Turizm", *Vatan*, 1 Nisan 1945.

³² "Daha Yeşil İstanbul", *Cumhuriyet*, 19.7.1948, s. 2.

³³ TTKO 1948 Yılı 5 ve 6 ncı İçtimalarının Zaptı", *TTOK Belleteni*, S. 74, Mart 1948, s. 4.

kiye için ortaya çıkan turizm fırsatlarına temas etmiştir.³⁴ Ankara Milletvekili Falih Rıfki Atay da İstanbul'dan Bolu ormanlarına ve Bursa'ya kadar uzanan bölgenin yapılacak turizm çalışmalarıyla Türkiye'ye başlıca sanayi sektörlerinden daha fazla kazanç sağlayabileceğini ifade etmiştir.³⁵ Bu münasebetle: *"Avrupa'nın baştanbaşa yıkılmasına karşı yıkılmayan şehirlerimize biraz çeki düzen vermekle ve yarın hepsi yeniden yapılacağı için Avrupa şehirlerinin biteviyeliğinden kaçacak olanlara Türkiye'nin eşsiz tarihi ve tabii güzellikleri ile rakiplik etmek imtiyazındayız."*³⁶ demiş ve ülkenin avantajlı konumu ve özellikleri nedeniyle bir turistin bütün beklentilerini karşılayabileceğini belirtmiştir. Atay: *"hava yolculuklarının umulmaz bir genişleme ve gelişme gösterdiği bir devirde, turizmin vaat ettiği refahtan memleketi mahrum bırakmayalım."*³⁷ diyerek söz konusu dönem itibarıyla hava ulaşım vasıtalarının seyahat faaliyetlerini oldukça kolaylaştırdığını, bu konuda Türkiye'nin gerekli çalışmaları yaparak turizm gelirlerini arttırabileceğini ifade etmiştir. İstanbul'un dünyanın iki kıtasını birleştiren müstesna özelliği ile siyaset ve ticaret bakımından olduğu kadar tabiat, iklim, arkeoloji ve tarih bakımlarından da eşsiz bir şehir olduğuna temas eden İstanbul Sabık Milletvekili Abidin Daver, hava hatlarının dünyayı küçülttüğü söz konusu dönemde şehrin tercih edilen bir turizm ve sayfiye şehri olabileceğine değinmiştir. Önemli bir turizm potansiyeline sahip olan İstanbul ve Bursa için: *"Bu bölgenin imarı, bir turizm ve sayfiye merkezi haline getirilmesi belediyenin dar imkânları ile başarılabilir. Bu işin bir memleket ve devlet davası olarak ele alınması lazımdır. Bu maksatla devlet hazinesinden yapılacak yardımları mahalli bir işe sarf edilecek paralar sanmak yanlıştır."* diyerek söz konusu bölge için devletin özel bir ihtimam göstermesi gerektiğini ifade etmiştir. Daver, bu çalışmaların ülke için büyük bir gelir kaynağı sağlayacağına vurguda bulunarak: *"Temin edilecek turizm ve döviz akımı bütün memleket için çok faydalı olacaktır. Ve kısa zamanda devlet hazinesinden yapılacak yardımları amorti edecektir. Turizmin birçok memleketlerde pek mühim bir gelir kaynağı teşkil ettiği dış ticaret muvazenesinin açığını kapatmaya yaradığı düşünüldükçe bu imar hareketi ele alınmalı, artık nazariyat ve edebiyattan fiiliyat ve tatbikat sahasına geçilmelidir."*³⁸ demiş ve yapılacak çalışmaların bir an önce uygulamaya geçirilmesindeki faydalara işaret etmiştir. Şehircilik Mimarı Henri Proust ise imar çalışmaları sırasında: *"Bursa'yı eski eserler bakımından fevkalade zengin bir şehir olarak mütalaa ediyorum. Bu eserlere ve tabiatın bu güzelliğine*

³⁴ "Amerikalı Senatör'ün Sözleri", *Ulus*, 10.12.1947, s. 3; TTOK 1948 yılı 1 inci İçtimainın Zaptı", *TTOK Belleteni*, S. 72, Ocak 1948, s. 8.

³⁵ Falih Rıfki Atay, "Milli Kalkınmayı Hızlandırma", *Ulus*, 25.3.1947, s. 6.

³⁶ Falih Rıfki Atay, "Yerine Konmaz Servetimiz", *TTOK Belleteni*, S. 40, Nisan 1945, s. 16; Benzer bir görüş için Hâzım Atf Kuyucak, "Turizm Nedir?", *Ulus*, 21.03.1945, s. 2 ve 5.

³⁷ Falih Rıfki Atay, "Hemen Kuracağımız Bir Endüstri", *Ulus*, 9.9.1947, s. 1 ve 3.

³⁸ Abidin Daver, "İstifade Edemediğimiz Bir Hazine", *Cumhuriyet*, 27.6.1949, s. 1 ve 3.

sahip olan Bursa'nın istikbalde dünyanın bütün diğer şehirlerinden üstün olacağına katiiyetle emin bulunuyorum. Yeni yapılacak planda gerek camilerin, gerek türbelerin etrafı meydanlarla süslenerek bu eserlerin güzelliklerini daha çok meydana çıkarmaya çalışacağız." diyerek turizm alanında değerlendirilmek üzere şehrin sanatsal ve tarihî özelliklerinin daha görülebilir kılınması için çaba sarf edildiğine işaret etmiştir.³⁹ Bu dönemde İstanbul Milletvekili olarak TBMM'de bulunan Cihad Baban savaş yıllarındaki düşünceleri ve söylemleri ile paralel olarak, Türkiye'nin tercih edilen bir istirahat, tedavi ve eğlence ülkesi olabileceği gibi tarih, tabiat ve iklim özellikleriyle de turist çekebileceğini ifade etmiştir. Yalnızca İstanbul'un Boğaziçi ve Kilyos kıyılarının bile başlı başına bir turistik cazibe merkezi olduğuna vurguda bulunmuş ve şehrin Suriye, Irak, Mısır gibi Ortadoğu ülkeleri ile Merkezi Avrupa ülkelerinin rağbet göstereceği bir istirahat şehri olmaya kuvvetli bir aday olduğunu vurgulamıştır. Bir turistin Marmara Körfezi, Yalova, Bursa, Uludağ ve Bolu çevresinde aradığı her şeyi bulabileceğine değinen Baban, buna ek olarak Mersin'in portakal bahçeleriyle Fransa'nın park ve bahçeleri ile ünlü Nice şehrinin rolünü oynayabileceğine, serbest bir liman olarak önem arz eden İskenderun'un yaz aylarında Suriye'nin sıcağın bunalan insanlarına ev sahipliği yapabileceğine ve Türkiye'nin çamlıkları, dağları ve ormanlarının İsviçre'nin büyük bir kazanç unsuru olan sanatoryumları ile boy ölçüşebileceğine değinerek Anadolu coğrafyasının turistik potansiyellerine işaret etmiştir.⁴⁰

Çoruh (Artvin) Milletvekili Asım Us, cazibe merkezleri ve tabii servetleri henüz işlenmemiş olan Türkiye'nin savaşın Avrupa'da meydana getirdiği tahribat nedeniyle yabancı turistlerin yeni seyahat bölgeleri aramaya başladıkları söz konusu dönemde Batı ülkeleri ile siyasi anlamda birbirine yaklaşan Türkiye için turizm bakımından yeni fırsatların ortaya çıktığı fikrini desteklemiştir.⁴¹ Tokat Milletvekili Refik Ahmet Sevengil ise turizmin savaş sonrasında Türkiye'nin belli başlı gelir kaynaklarından biri olacağına temasta: "Turizm, harp sonu dünyasının sıkıntılı insanları için yıllarca sürmüş ruhi hastalıkların tek ve şifalı ilacı olacaktır." diyerek turizmin psikolojik açıdan insanlar üzerindeki rahatlatıcı etkisine değinmiştir. Bir turistin esas itibariyle: "Muhitinden kısa bir zaman için olsun ayrılmak, gönlünü bilinmeyen ufukların hummasıyla sararak yollara dökülmek, başka memleketler görmek, başka insanların arasına karışarak kederini unutmak ve oyalanmak!" amacıyla olduğuna değinen Sevengil: "Muharebeden çıkmış ve hayatta kalmış insanlar, muharebeden çıkmış ve

³⁹ "Bursa'da Turizm", *L'illustration de L'orient*, Özel Sayı, 1948, s. 12.

⁴⁰ Cihad Baban, "Beklemeye Tahammülü Olmayan Bir Mevzu", *TTOK Belleteni*, S. 57, Ekim 1946, s. 9-10.

⁴¹ Asım Us, "Devriâlem Hava Postaları", *Vakit*, 20.6.1947, s. 6.

yarım kalmış duvarlar ve yıkık bacalar arasında dolaşarak mı dinlenecek?...Şu hâlde yarın ki turizm hareketinin hedefi harp, bomba, yangın ve felaket görmemiş yerler, yeşil yurtlar, ağaçlı bucaklar, karlı dağlar ve temiz kumsallar olacaktır. İşte bizim aziz ve güzel Türkiyemiz!" diyerek turistler için Türkiye gibi zengin imkânlarla sahip bir ülkenin az bulunacağını iddia etmiştir.⁴² Benzer şekilde gazeteci Ahmet Emin Yalman savaş sonrasında tüm dünyada seyahat faaliyetlerinin artacağını ve turizm faaliyetlerine işlerlik kazandırmak suretiyle Türkiye'nin kalkınma hareketi için gerekli olan döviz kaynağının temin edilebileceğini belirten aydınlar arasında yer almıştır. Konuya ilişkin olarak temas ettiği şu noktalar önem arz etmektedir:

"...Önümüzde yeni bir faaliyet devri var. Teçhizatımızı tamamlamak maksadıyla dolarla borçlanıyoruz. Bunları ödemek için muhtaç olduğumuz dolarları en kolay şekilde seyyahlardan temin edebiliriz. Böyle bir döviz kaynağından istifade edebilecek bir hale gelirse kredimiz yükselir. Döviz olarak daha geniş taahhütlere girişmek ve gelişme hareketimizi daha fazla süratle yürütmek imkânı hasul olur...Amerika'dan, Kanada'dan, Cenubi Amerika memleketlerinden, Asya ve orta şark memleketlerinden de harice akımlar başlayacak, yıllardır zindanda kapalı insanlar başka başka ufuklar görmek için harice fırlamak isteyeceklerdir. Bu arada biz de turizm bakımından açığı olan ve harice boyuna turist gönderen müsrif ve mirasyedi bir memleket mevkîinde iken, en bereketli bir turizm sahası haline gelebiliriz. Bir turizm seferberliği yapmak için ne bekliyoruz. Bunun maddi faydalarından başka dünya ile temaslarımızı genişletmek gibi, bizi herkese tanıtmak gibi faydaları da vardır.⁴³

Bu ifadeleriyle Yalman, Türkiye'nin sahip olduğu turistik değerlere karşılık gelecek şekilde savaş sonrası turizm hareketliliğinden üzerine düşen payı alması gerektiğini belirtmiş ve bu faaliyetlerin aynı zamanda ülkenin uluslararası bağlantılarını kuvvetlendirerek tanıtım çalışmalarına da katkı sağlayacağını vurgulamıştır.

Bu gelişmelerden hareketle: "İstanbul'un atisi, hatta Garbî Anadolu'nun geleceği büyük bir turizm davasının halline bağlıdır." ⁴⁴ şeklindeki ifadesiyle turizm konusunun önemine değinen yazar Burhan Felek de savaş sonrasında

⁴² Refik Ahmet Sevengil, "Harp Sonu Türkiyesine Bir Gelir kaynağı: Turizm", *Av ve Deniz*, S. 1, Eylül 1945, s. 34; Bu konuda yazar Ekrem Uşaklıgil ise savaş içinde Avrupa'nın harap olması nedeniyle bu sıkıntılardan nispeten kendini koruyan Türkiye'ye yönelik bir turizm hareketliliği ve turist akışı görüleceği doğrultusundaki öngörülen ve beklentileri çok da doğru bulmamıştır. Avrupa kıtası geniş bir savaş sahası hâlini almış olsa da turist çeken İsviçre'nin ve İtalya'nın birçok kıyasın bu etkiden kendini koruduğuna, bu yerlerin turist ihraç eden Anglo-sakson ülkelerine yakın olduklarına, ucuzluklarına ve eğlence yeri imkânlarına temas eden Uşaklıgil, bu üstünlüklerden daha da önemli olarak ABD, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin uyguladıkları "döviz takyidatı"nın turist hareketliliğini kısıtlayan ciddi bir sorun teşkil ettiğine değinmiştir. Yazar bu nedenle iç turizme daha çok önem verilmesine temas etmiştir (Ekrem Uşaklıgil, "Yerli Turist", *TTOK Belleteni*, Ocak 1946, S. 48, s. 21-22).

⁴³ Ahmet Emin Yalman, "Yurdumuzun Turistik Önemi", *TTOK Belleteni*, S. 85, Şubat 1949, s. 9-10.

⁴⁴ Burhan Felek, "Otel Lazım", *Cumhuriyet*, 13.5.1949, s. 2.

Avrupa'nın geçici bir süre de olsa seyahatler için müsait olmayan durumu-na dikkat çekerek, İngiltere'deki gümrük ve muayene işlemlerinin yarattığı sınırlamalara, Fransa'da hayat şartlarının zorlaştığına, İsviçre'nin pahalı bir ülke olduğuna, Bolşeviklerin kontrolü altında bulunan Balkan ve Doğu Avrupa ülkelerinin turistler tarafından tercih edilmediğine ve Yugoslavya'nın turistik Adriyatik sahillerinin savaş sonrasında kapalı bir vaziyet arz ettiğine işaret etmiştir. Avrupa ve Balkanlar'daki mevcut durum nedeniyle: *"Yani şöyle bir gözden geçirirsek bizim memleketten başka şöyle iklimi güzel, yiyeceği bol, denizi ılık, grevsiz, Bolşeviksiz bir yer bulmak müşkül..."* diyerek Türkiye'nin turizm açısından sahip olduğu avantajlı duruma değinmiş ve parası Türkiye'ye göre değerli durumda olan İngiltere gibi Kuzey Avrupa ülkelerindeki turistlerin de Türkiye'yi tercih etmelerinin beklendiğine vurguda bulunmuştur. Felek, 1948'de yalnız Irak'tan gelen zenginlerin İstanbul'da birkaç milyon lira harcadıklarını, vaktiyle zenginleri çeken Lübnan'ın siyasi ve askeri olaylar nedeniyle müşterilerini kaybettiğini, Keşmir'deki Simlâ şehrinin Müslümanlara kapalı olması nedeniyle Pakistan'dan Avrupa'ya uzanan koridor arasında da Türkiye'nin Müslümanlar için belli başlı dinlenme ve eğlenme yerlerinden biri olabileceğini ifade etmiştir.⁴⁵ Nitekim bu dönemde Kıbrıs, Irak, Suriye, Mısır, Ürdün, Hicaz, Yemen ve İran vatandaşlarının kültürel bağlar ve ailevi münasebetler nedeniyle Türkiye'ye yakınlık hissettikleri görülmekte, buna istinaden Türkiye'ye bu ülkelerden turist çekmeye yönelik reklam ve propaganda faaliyetlerine ağırlık verildiği anlaşılmaktadır.⁴⁶ Böylece Türkiye coğrafyasıyla tarihî ve kültürel bağları bulunan komşu ve civar ülkelerde yapılan turistik propagandaların da etkisiyle savaş sonrası dönemde birçok Iraklı, Mısırlı ve Suriyelinin yaz tatilini Boğaziçi'nde ve Adalarda kiraladıkları sayfiyelerde geçirmeyi tercih ettikleri gözlemlenmiştir. İç ve dış kamuoyunda Türkiye'nin turistik anlamda tercih edilen bir ülke olduğuna işaret eden bu gelişmeler ülkenin uluslararası imajını kuvvetlendiren önemli turizm faaliyetleri arasında yer almıştır.⁴⁷

Ülkeye turist gelmesinin ihracat faaliyetleri gibi faydalı bir iktisadi hareketliliğe işaret ettiğine temas eden Zonguldak Milletvekili Hâzım Atıf Kuyucak: *"Turizm öyle faydalı bir iktisadi faaliyettir ki harp sonrasında kalkınmaya çalışacak memleketlerin belki ilk el atacakları tedbirlerden biri de turist celbine çalışmak olacaktır. Fakat bu bakımdan da memleketimizin esaslı bir üstünlüğü vardır. Harap memleketler imar edilerek buralara turist akını başlamadan yurdumuzun hakiki değerleriyle mütenasip bir turizm hareketi yaratmamız gereklidir. Harp son-*

⁴⁵ Burhan Felek, "Turizm Davamız", *Cumhuriyet*, 22.9.1948, s. 3.

⁴⁶ "Mısırlılara Çıkardığımız Güçlükler", *Cumhuriyet*, 21.9.1948, s. 2; "TTOK 25 inci Mesai Yılı Raporu", a.g.d., s. 3-4.

⁴⁷ "İstanbul Sayfiyeciliği ve Şarklı Misafirler", *TTOK Belleteni*, S. 74, Mart 1948, s. 16.

rasında önümüze bu bakımdan büyük fırsat ve imkânlar açılacaktır. İstifade etmek de bize düşmektedir.”⁴⁸ şeklinde görüş ifade etmiştir. Cihad Baban ise, yalnız turizm yoluyla elde edilecek gelirlerle ülkenin bütçe açığının halka yük olmadan telafi edilebileceği, bu şekilde ihracat ve ithalat imkânlarının çoğalacağı, yeni iş imkânlarının doğacağı ve vatandaşın teşebbüs kuvvetinin artacağı yönünde fikir beyan ederek turizm ve iktisadi kalkınma arasında yakın bir bağ kurmuştur.⁴⁹ Turizm sanayisinin savaş sonrasındaki dönemde baş gösteren döviz sıkıntısını çözmek üzere Türkiye’ye dış ticaret kaygısı olmadan en kısa yoldan ve en fazla miktarda döviz sağlayacak sektör olduğuna vurguda bulunan Sivas Milletvekili Necmeddin Sadak da bu nedenle ülkenin tabiat güzellikleri ile cazibelerinin sanat ve medeniyet ölçüleri çerçevesinde hızlı bir şekilde ele alınmasıyla ülke ekonomisinin güçlendirilmesi hususunda etkin sonuçlar alınabileceğine değinmiştir.⁵⁰

Bu dönemde, savaş sonrasındaki turizm fırsatlarından yararlanmak ve iktisadi kalkınmaya katkı sağlamak üzere turizm endüstrisinin kurulması konusundaki tartışmalarda müteşebbislere yönelik “turizm kredi desteği” konusunun da gündeme geldiği görülmektedir. Konuyu gündeme getiren önemli isimlerden biri Süreyya Ergün olmuştur. İşletmecilere konaklama tesisleri konusunda yardımcı olmayı hedefleyen “otelcilik kredisi” imkânı üzerinde duran Ergün, ülkeyi etkileyen konjonktürel şartlar dolayısıyla devlet müdahalesinin daha geniş tutularak Avrupa ülkelerinin birçoğunda olduğu gibi ferdi teşebbüslere himaye ve teşvik imkânlarının tanınması gerektiğini ifade etmiştir. Böylece ticari krediler, işletme, islah ve tesis kredileri gibi tevzi usullerinin uygulamaya geçirilmesiyle ülkedeki konaklama sektörünü rahatlatarak ve geliştirecek fırsatların yaratılması mümkün olabilecekti.⁵¹ Bu konuya temas eden gazeteci Nadir Nadi Abaloğlu da turizm kredi desteğini olumlu bir görüş olarak değerlendiren isimler arasında yer almıştır. Sermaye ve ihtisas işi olarak gördüğü turizm konusunda Türkiye’nin kendi başına kısa zamanda dünya çapında bir netice elde edebilmesini mümkün görmeyen Nadi, ancak turizm meselesi üzerinde yabancı sermayesinden ve ihtisasından faydalanma imkânlarının bulunmasıyla kısa bir süre içinde ülkeye ciddi bir gelir sağlayan bir servet kaynağının elde edilmiş, bu kaynağın da ülkenin kendi imkânları ile işletilmesi fırsatının yakalanmış olacağını ifade etmiştir. Nitekim bu süreç içinde “Ege Turizm Cemiyeti”nin girişimleriyle ülkedeki sermayedarlar ile İngiliz ve Amerikan

⁴⁸ Hâzım Atıf Kuyucak, “İktisadî Bakımdan Turizm”, *Vakit*, 19.2.1947, s. 2.

⁴⁹ Cihad Baban, “Altın Yumurtlayacak Tavuğa Yem Vermiyoruz”, *TTOK Belleteni*, S. 84, Ocak 1949, s. 3-4.

⁵⁰ Necmeddin Sadak, “Hemen İşletilecek Bir Altın Madenimiz”, *Akşam*, 17.12.1945, s. 1.

⁵¹ Ergün, *age.*, s. 156 vd.; Ergün tarafından turizm faaliyetlerinde kullanılmak üzere önerilen devlet destekli teşvik sistemi 1950’de çıkan “*Turizm Müesseseleri Teşvik Kanunu*” ile mümkün olmuştur.

firmalarının ortak bir şirket kurmaları doğrultusunda teşebbüste bulunulması, ülke sathında turizm faaliyetlerini geliştirmek üzere girişilen çalışmalar için ilk örnekler arasında yer almıştır.⁵²

Türkiye'nin sahip olduğu arkeolojik, tarihî ve tabii değerler de savaş sonrasında ülkeye yönelecek turistik hareketliliğin artmasına, dolayısıyla ülke turizminin gelişmesine katkı sağlayacak unsurlar arasında değerlendirilmiştir. Bu konuyu işleyen yazar Reşat Fevzi Yüzüncü, Türkiye'ye gelen yabancı bilim adamlarının ülkenin arkeolojik zenginliğine atıfta bulduklarına değinerek şunları ifade etmiştir:

*“Öyle muazzam bir işletme ile karşı karşıya bulunuyoruz ki mebzul bir petrol, yepyeni bir altın veya gümüş madeni, bulmuş kadar sevinçliyiz. Tarihçi, arkeolog, jeolog yarın fevç fevç yurdumuza geldiği zaman onların her türlü çalışma imkânlarını sağlamak hem ilim bakımından hem memleket turizmi ve ekonomisi bakımından bize düşen mühim bir vazife oluyor. O halde tezelden yapılacak iş yarınki turistik Türkiye'yi süratle hazırlamaktır. Bu dava sadece propagandacıların, şehircilerin, turizm cemiyetlerinin değil, tarih ve arkeoloji ile meşgul bütün teşekküllerimizin de baş meselesidir. Eğer mevzuu bütün azametiyle kavrayabilirsek çalışmalarımıza yalnız modern metotlar hükmeder bir plan ve sistem fikri ile davranırsak, bir taşla bir değil, birçok kuş vurmuş oluruz. Tarih ilmine hizmet eder, turizm endüstrimizi modernleştirir ve nihayet yurdun iktisadi kalkınmasını sağlayacak zengin bir işletme ve kaynak meydana getiririz.”*⁵³

Türkiye'nin tarihsel zenginliğinin turizm alanında bir cazibe unsuru olarak kullanılması fikrini ele alan Yüzüncü'nün yanı sıra yazar Kerim Ömer Çağlar da: *“Tabiat dünyanın şurasına burasına serpiştirdiklerini bize toptan ihsan etmiştir... Yurdumuzu yalnız tabiat kuvvetleri değil, binlerce yıllık insan emeği de güzelleştirmiştir. Büyük medeniyetlerin beşiği Anadolumuzda kat kat dizilmiş tarih abidelerine değer biçmeye imkan var mıdır?... Bizde her şey var. Eksik olan bu güzellikleri hakkıyla takdir duygusu ve gezip görme isteğidir.”* diyerek ülkeyi yabancılardan önce vatandaşlara tanıtmak ve gezdirmek gerektiği, bu şekilde iç turizmde elde edilen hareketliliğin dış turizmi de kuvvetlendireceği yönünde görüş bildirmiştir.⁵⁴ İçel Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver de ülkenin esaslı davalarından biri olarak gördüğü turizm için Türkiye'nin tarih ve tabiat itibarıyla dünyanın en feyizli toprakları arasında bulunduğuna işaretlerle klasik medeniyetlerin birçok eserleriyle Anadolu'nun turistler için “tarih ve sanat hacı” yapmaya müsait bir coğrafya olduğuna temas etmiştir.⁵⁵ Manisa Sabık Milletvekili Kazım Nami Duru ise özellikle

⁵² “Ege’de Turizm Faaliyeti”, *Cumhuriyet*, 16.03.1945, s. 3.

⁵³ Reşat Fevzi Yüzüncü, “Zengin Bir İşletme: Turizm”, *TOK Belleteri*, S. 74, Mart 1948, s. 36.

⁵⁴ Kerim Ömer Çağlar, “Güzel Anadolu’da Seyahat”, *Ulus*, 27/6/1949, s. 2.

⁵⁵ *TBMM ZC, Dönem VII, Toplantı: 3, Birleşim 14, Oturum: 1, 19.12.1945, s. 190.*

anıtlar bakımından Avrupa'yı Yunanistan ve İtalya dışında turizme layık görmediğini, Fransa ve Almanya'da gotik anıtlardan başka görmeye değer bir şey olmadığını, İspanya'da esaslı sanatsal değerlerin Tarık Bin Ziyad'ın kıtaya geçişiyle başlayan İslami döneme ait bulunduğunu, Fransa, İtalya ve Mısır da dâhil olmak üzere birçok ülkede dikkat çeken eserlerin tarihin sadece bir dönemine ait olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık Anadolu'da medeniyet tarihinin her dönemine ait yapı, yerleşke ve eserlere fazlasıyla rastlanabileceğini ifade ederek bu durumun söz konusu coğrafyanın eşsizliğine işaret ettiğini vurgulamıştır.⁵⁶ Gazeteci Ahmet Emin Yalman'ın konuya ilişkin özlü tespitleri dikkate değer olduğu için aynen naklediyoruz:

*"Altı bin senedir tarih, Türk milleti hesabına çalışmış ve Türk topraklarına eser ve hatıra yağmıştır. Tabiat aynı topraklara güzellik bahşetmek için başka hiçbir millete göstermediği cömertlikleri göstermiştir. Dağ ve deniz sporları, avcılık gibi seyahatleri celbedecek en iyi imkânlar Türkiye'de toplanmıştır. Soğuk ve sıcak iklimlere mahsus hayat şartlarına Türkiye'de yer yer tesadüf edilmektedir... İktisadi bakımdan Türkiye'nin ana döviz kaynağı hiç şüphesiz turizm sanayiidir. Bunu yoluna koymadan evvel girişilecek sanayi gayretleri birer enerji israfı olur ve bünye üzerine bir yük olarak biner... İyi yol, lükse ve pahalılığa kaçmayan temiz otel, yolcuya nezaketle muamele eden hükümet memurları, turizm sanayiinin hammaddeleridir. Bunun haricinde ancak geniş ilan faaliyetine lüzum vardır. Turizm en kısa zamanda bol mahsul verecek bir emek sahasıdır. Başka memleketlerin bu vadede sarf ettikleri gayretlere ve aldıkları neticelere bakacak olursak, tarihin ve tabiatın bize cömertçe bahsettikleri nimetler karşısında gösterdiğimiz aciz ve alakasızlıktan, adeta küfrandan dolayı hicap duymamız icap eder."*⁵⁷

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere Yalman, turizmi ülke iktisadının ana döviz kaynağı olarak görmektedir. Bu münasebetle Anadolu coğrafyasının tarihî ve tabii özellikleri itibarıyla önemine de değinmekte, ancak söz konusu değerlerin bakım, onarım ve tanıtım çalışmalarında görülen kayıtsızlığı da ciddi bir şekilde eleştirmektedir. Bu dönemde Mardin, Malatya,⁵⁸ Konya gibi tarihî, dini ve kültürel özellikleri ile dikkat çeken şehirlerin turistik potansiyellerinin değerlendirilmesi konusu da gündemdeki yerini korumuştur.⁵⁹

Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin sağlık ve spor turizmi açısından önemi, özgünlüğü ve potansiyelleri de çeşitli vesilelerle dile getirilmiştir. Bu

⁵⁶ Kâzım Nami Duru, "Yurdumuzun Turistik Önemi", *TTOK Belleteni*, S. 85, Şubat 1949, s. 3-5.

⁵⁷ Ahmet Emin Yalman, "Yurdumuzun Turistik Önemi", *TTOK Belleteni*, S. 85, Şubat 1949, s. 9-10.

⁵⁸ "Mardin: Turistik", *L'illustration de L'orient*, Özel Sayı, 1949, s. 16 vd.; Nüvit Yetkin, "Malatya Kültür Kıymeti", *L'illustration de L'orient*, Özel Sayı, 1949, s. 25 vd.

⁵⁹ Söz konusu dönem itibarıyla Bursa'nın turistik değerlerini kaleme alan şu makalelere de bkz.; Ziya Çalıkoğlu, "Turizm Bakımından Konya", *Av ve Deniz*, S. 3, Kasım 1945, s. 45; Ziya Çalıkoğlu, "Meram, Güney Bölgesinin Bir Yazlığı Olur", *Av ve Deniz*, S. 5, Şubat 1946, s. 45.

konuda görüş bildiren isimler arasında yer alan Kerim Ömer Çağlar, Türkiye’de kaplıcaların sağlık turizmi açısından önemine vurguda bulunmuş, bu münasebetle sağlanabilecek döviz akışı açısından ülkedeki kaplıcaların dünya turizminde yer edinmeye aday önemli bir turizm değeri olduğunu belirtmiştir. Ancak bu konuda başarılı olabilmek için kaynak sularının değerini ortaya koyacak etüt ve analizlerin yapılmasını ve buralarda tedavi müesseselerinin kurulmasını gerekli görmüştür.⁶⁰ Maden suları ile kaplıcalar açısından zenginliği ile ön plana çıkan Bursa’da sağlık koşullarına uygun tesisler yapılması gerektiği, böylece turistlerin ve hastaların bu bölgeye çekilebileceği ve bunun da ülkeye önemli bir döviz akışı sağlayacağı konusu gazeteci Kemal Saraçoğlu ve yazar Ziya Çalıkoğlu tarafından da söz konusu dönem itibarıyla dile getirilmiştir.⁶¹ Bu görüşe destek veren Antalya Milletvekili Hikmet Turhan Dağlıoğlu tarihî olduğu kadar tabii zenginlikleri ile de dikkat çeken Bursa’nın otellere, lokantalara, eğlence yerlerine ve ulaşım elverişli yollara kavuşturulması hâlinde turizm merkezi olmaya en elverişli şehirlerden biri olacağını ifade etmiştir.⁶² Bunun dışında altyapı eksiklikleri nedeniyle turistik beklentileri üst düzeyde karşılayamasalar da söz konusu dönem itibarıyla Balıkesir, Çanakkale, Aydın, Muğla, Denizli, Manisa ve Ankara kaplıcaları sağlık turizmi için elverişli bir yapı arz etmekteydi.⁶³ Konuya ülkenin spor turizmi potansiyellerine örnek teşkil edecek dikkat çekici birkaç örnek vererek nokta koyabiliriz. Ülkedeki turizm teşkilatı ile ortak çalışmalar da düzenleyen Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü, 1945 yılı Ekim ayında Dağcılık Federasyonu’nun girişimiyle Hakkâri’deki Cilo Dağları’na yetkin isimlerin iştirak ettiği bir gezi düzenlemiştir. Bu vesileyle yapılan incelemeler neticesinde bölge coğrafyası, tabii manzaraları, dağ sporlarına elverişli durumu, yer altı ve yerüstü zenginlikleri ile bölge yakın gelecekte en çok talep görecektir turizm alanlarından biri olmaya aday görülmüştür.⁶⁴ Gezi programının akabinde bölgenin turizme açılması için kısa vadede bir çalışma yapılması mümkün olmamakla birlikte söz konusu dönem itibarıyla ülkenin sınır kesimlerinde bile turistik sportif faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinin düşünülmesi dikkate değer bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna ek olarak Türkiye’nin savaşın zararlı etkilerinden öğrendiğince korunması nedeniyle, savaşa girerek av teşkilatı ve çiftlikleri zarar gören ülkelere göre avcılık ve balıkçılık imkânları açısından da söz ko-

⁶⁰ Kerim Ömer Çağlar, “Maden Sularımız ve Kaplıcalarımız”, *Ulus*, 17.8.1948, s. 2.

⁶¹ Kemal Saraçoğlu, “Su Şehri Bursa’nın Geleceğine Dair”, *Cumhuriyet*, 29.1.1947, s. 2; Ziya Çalıkoğlu, “İdeal Turizm Bölgesi Marmara Havzası”, *Av ve Deniz*, S. 13, Aralık 1946, s. 41-42.

⁶² Hikmet Turan Dağlıoğlu, “Bursa ve Turizm”, *TTOK Belleteni*, S. 54, Temmuz 1946, s. 20-21.

⁶³ “Kaplıcalarımız”, *TTOK Belleteni*, S. 84, Ocak 1949, ss. 17-19.

⁶⁴ Reşat İzbırak, “Cilo Dağı’na Nasıl Çıktık?”, *Ulus*, 6.10.1945, s. 4.

nusu dönem itibariyle dünyada önemli ve avantajlı bir yer işgal ettiği anlaşılmaktadır.⁶⁵

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'na fiili olarak iştirak etmemesi, savaşın olumsuz etkilerinden olabildiğince kendini uzak tutmaya çalışması Türkiye'ye turizm faaliyetleri konusunda savaşa giren veya savaştan yakın bir şekilde etkilenen turistik ülkelere göre ciddi bir avantaj sağlamış ve önemli fırsatlar yaratmıştır.

Bu avantaj ve fırsatların değerlendirilmesi konusu dönemin devlet adamları ve aydınları tarafından ele alınmış, tartışılmış, konuya ilişkin görüş ve önerilerde bulunulmuştur. Bu doğrultuda, savaşın siyasi, iktisadi, sosyolojik ve psikolojik sıkıntılarına maruz kalan birçok ülke halkının, savaş sonrasında bu etkilerden büyük ölçüde kendini korumasını bilen, herhangi bir şekilde bombardımana, işgale veya tahribe uğramayan Türkiye'ye akın edebileceği yönündeki düşünceler dikkat çekmiştir. Türkiye sahip olduğu zengin tarihî ve tabii değerleriyle savaş sonrasında yoğunlaşması beklenen turistik talepleri karşılayabilecek en şanslı ülkelerden biri olarak görülmüştür. Bu suretle kamuoyunda savaş sırasında ve sonrasında, ülkeyi turistler için gezilebilecek, görülebilecek, dinlenilebilecek bir duruma getirmek üzere Türkiye'de ulaştırma, seyahat ve konaklama faaliyetleri gibi temel turizm altyapı çalışmalarının bir an önce ele alınması ve tamamlanması yönünde birtakım beklentiler ortaya çıkmıştır. Böylece ülkeye çekilecek turistlerin sağlayacağı döviz akışıyla tediye muvazenesini ve iktisadi kalkınmayı temin etmek, Türkiye'nin tanıtımına katkıda bulunarak diğer ülkelerle ilişkileri ve etkileşimi kuvvetlendirmek, bu şekilde dünya barışına da katkıda bulunmak mümkün olabilecekti.

Savaş yıllarında savaşa her an girebilme tehlikesi, savaş sonrasında Sovyet Rusya'nın Anadolu toprakları ve Boğazlar üzerinde hâkimiyet iddialarının yarattığı tehdit Türkiye'nin sürekli teyakkuz hâlinde bulunmasına yol açmıştır. Bu nedenle söz konusu dönem itibariyle ülkedeki birçok önemli iş gibi turizm altyapısının kuvvetlendirilmesi ve ülkenin turistik tanıtımının yapılması konusunda da zafiyet yaşanmış, esaslı yatırımlar yapılamamış, bunun sonucu olarak da ülkeye turist akışının sağlanmasında beklenen başarı elde edilememiştir. Bununla birlikte savaş yıllarında bile ülkede turizmin düşünülüyor olması, bu konuda geleceğe dair plan ve programlar öngörülmesi, ülkenin refah seviyesinin artması ve iktisadi kalkınma açısından turizmin ülkenin geleceğini şekillendirecek en önemli kaynaklardan

⁶⁵ Turhan Tamerler, "Avçılık Turizmi Bakımından Türkiye", *Av ve Deniz*, S. 2, Ekim 1945, s. 43.

biri olarak değerlendirilmesi Türkiye'nin sosyo-ekonomik tarihi ve ülkede turizm anlayışının ve çalışmalarının gelişimi açısından üzerinde önemle durulması gereken bir duruma işaret etmiştir. Nitekim bahsi geçen dönem itibariyle ülkenin gündeminde yer alan ve kamuoyu ile paylaşılan turizm fırsatları konusu ve bu konuda dile getirilen fikir ve öneriler birer bilgi ve tecrübe unsuru olarak Türkiye'deki turizm faaliyetlerine ışık tutan ve sosyo-ekonomik gelişmelere etki eden başlıca unsurlar arasında yer almıştır.

KAYNAKLAR

- Atay, Falih Rifki, "Hemen Kuracağımız Bir Endüstri", *Ulus*, 9.9.1947, s.1 ve 3.
- ___ "Millî Kalkınmayı Hızlandırma", *Ulus*, 25.3.1947, s.6.
- ___ "Yerine Konmaz Servetimiz", *TTOK Belleteni*, S.40, Nisan 1945, ss.16.
- "Amerikalı Senatör'ün Sözleri", *Ulus*, 10.12.1947, s.3.
- Baban, Cihad, "Altın Yumurtlayacak Tavuğa Yem Vermiyoruz", *TTOK Belleteni*, S.84, Ocak 1949, ss.3-4.
- ___, "Beklemeye Tahammülü Olmayan Bir Mevzu", *TTOK Belleteni*, S.57, Ekim 1946, ss.9-10.
- ___, "Harb Sonrasına Hazırlık, Turizm İşlerimiz", *Cumhuriyet*, 17.03.1945, s.2.
- "Bursa'da Turizm", *L'illustration de L'orient*, Özel Sayı, 1948, ss.12.
- Çağlar, Kerim Ömer, "Güzel Anadolu'da Seyahat", *Ulus*, 27/6/1949, s.2
- ___, "Maden Sularımız ve Kaplıcalarımız", *Ulus*, 17.8.1948, s.2.
- Coşkun, Nusret Safa, "Avrupa'ya 300.000 Seyyah Geliyor", *TTOK Belleteni*, S.79, Ağustos 1948, ss.36.
- Çalikoğlu, Ziya, İdeal Turizm Bölgesi Marmara Havzası", *Av ve Deniz*, S.13, Aralık 1946, ss.41-42.
- ___, "Meram, Güney Bölgesinin Bir Yazlığı Olur", *Av ve Deniz*, S.5, Şubat 1946, ss.45.
- ___, "Turizm Bakımından Konya", *Av ve Deniz*, S.3, Kasım 1945, ss.45.
- ___, "Turizm, En Önemli Bir Memleket Davasıdır", *Av ve Deniz*, S.6, Mart 1946, ss.43-44.
- Dağlıoğlu, Hikmet Turan, "Bursa ve Turizm", *TTOK Belleteni*, S.54, Temmuz 1946, ss.20-21.
- "Daha Yeşil İstanbul", *Cumhuriyet*, 19.7.1948, s.2.
- Dav'er, Abidin, "İstifade Edemediğimiz Bir Hazine", *Cumhuriyet*, 27.6.1949, s.1 ve 3.
- Duru, Kâzım Nami, "Yurdumuzun Turistik Önemi", *TTOK Belleteni*, S.85, Şubat 1949, ss.3-5.
- "Ege'de Turizm Faaliyeti", *Cumhuriyet*, 16.03.1945, s.3.
- Ergün, Süreyya, "Günün Davası: Turizm", *Ulus*, 20.4.1947, s.6 ve 8;
- ___, "Amerikalı Turist", *Ulus*, 9.3.1947, s.5 ve 9.
- ___, "Harpten Evvel Kaçırduğumuz Büyük Fırsat", *TTOK Belleteni*, S.37, İlk kânun 1944, ss.20-21.
- ___, "Turizm İmkânlarımız IV", *Siyasî İlimler Mecmuası*, S.151, Birinci Teşrin 1943, ss.394.
- ___, *Otelcilik ve Turizm Millî Kredisi*, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayınları 5, 1944.
- Erkul, Emin, "Sayın Başvekilimiz Şükrü Saraçoğlu'na Açık Mektup", *TTOK Belleteni*, S.37, İlk kânun 1944, ss.21-23.
- Ezine, Celâleddin, "Turizm ve Propaganda", *TTOK Belleteni*, S.42-43, Temmuz-Ağustos 1945, ss.32-34.
- ___, "Propaganda ve Turizm İçin...", *Cumhuriyet*, 13.07.1945, s.2.
- Felek, Burhan, "Otel Lazım", *Cumhuriyet*, 13.5.1949, s.2.
- ___, "Turizm Davamız", *Cumhuriyet*, 22.9.1948, s.3.
- Haas, Hans, *Turizm Bilgisi*, Alâaddin Kırıl Basımevi, Ankara, 1939.
- Hikmet Münir, "Yarıncı Turizm", *Vakit*, 18.01.1943, s.3.
- Hüseyin Sami, "Bir Seyahatin İntıbaları: Dağ Ekonomisi", *Ulus*, 21.07.1941, s.2.
- İlkin, Nedim Veysel, "Turizm", *TTOK Belleteni*, S.39, Mart 1943, ss.12.
- ___, "Turizm", *Türkiye ve Komşu Memleketler Ekonomi-Ticaret-Sanayi Dergisi*, S.13-14, Ocak-Şubat 1948, ss.10-11.

- “İstanbul Sayfiyeciliği ve Şarklı Misafirler”, *TTOK Belleteni*, S.74, Mart 1948, ss.16.
- İzıbrak, Reşat, “Cilo Dağı’na Nasıl Çıktık?”, *Ulus*, 6.10.1945, s.4.
- “Kaplıcalarımız”, *TTOK Belleteni*, S.84, Ocak 1949, ss.17-19.
- Karay, Refik Halit, “Kaçıracağımız Kuşlar”, *TTOK Belleteni*, S.42-43, Temmuz-Ağustos 1945, ss.22.
- Kuyucak, Hâzım Atıf, “Turizm Nedir?”, *Ulus*, 21.03.1945, s.2 ve 5.
- _____, “İktisadî Bakımdan Turizm”, *Vakit*, 19.2.1947, s.2.
- Kumçayı, Hasan, “Bir Haftada Devriâlem”, *Vakit*, 22.6.1947, s.2.
- “Mardin: Turistik”, *L’illustration de L’orient*, Özel Sayı, 1949, ss.16 vd.
- “Mısırlılara Çıkardığımız Güçlükler”, *Cumhuriyet*, 21.9.1948, s.2.
- Nadir Nadi, “Döviz ve Turizm”, *Cumhuriyet*, 30.1.1946, s.1 e 3.
- Saraçoğlu, A.C., “Turizm İşlerine Şimdiden Ehemmiyet Verelim”, *TTOK Belleteni*, S.28-92, Nisan 1941, ss.19.
- Saraçoğlu, Kemal, “Su Şehri Bursa’nın Geleceğine Dair”, *Cumhuriyet*, 29.1.1947, s.2.
- Sadak, Necmeddin, “Hemen İşletilecek Bir Altın Madenimiz”, *Akşam*, 17.12.1945, s.1.
- Server Bedi, “Turizm ve Harb”, *Cumhuriyet*, 2.6.1940, s.2.
- Sevengil, Refik Ahmet, “Harp Sonu Türkiyesine Bir Gelir kaynağı: Turizm”, *Av ve Deniz*, S.1, Eylül 1945, ss.34.
- Tamerler, Turhan, “Avçılık Turizmi Bakımından Türkiye”, *Av ve Deniz*, S.2, Ekim 1945, ss.43.
- TBMM ZC, Dönem VII, Toplantı: 3, Birleşim 14, Oturum: 1, 19.12.1945, ss.190.
- “TTOK 25 inci Mesai Yılı Raporu”, *TTOK Belleteni*, S.87, Nisan 1949, ss.3-9.
- “TTOK İdare Heyeti’nin 3 Mart’ta Toplanan 1945 Senesi 3 üncü İçtimalının Zaptı”, *TTOK Belleteni*, S.40, Nisan 1945, ss.4.
- “TTOK 1948 yılı 1 inci İçtimalının Zaptı”, *TTOK Belleteni*, S.72, Ocak 1948, ss.8.
- “TTOK 1948 Yılı 5 ve 6 ncı İçtimalarının Zaptı”, *TTOK Belleteni*, S.74, Mart 1948, ss.4.
- “TTOK İdare Heyeti’nin 17 Mayıs’ta Toplanan 1945 Senesi 8 inci İçtimalının Zaptı”, *TTOK Belleteni*, S.42-43, Temmuz-Ağustos 1945, ss.26, 32-34.
- “Turizm”, *Vatan*, 1 Nisan 1945, s.3.
- Tör, Vedat Nedim, “Kalkınma Endüstrisi: Turizm”, *Hep Bu Topraktan*, S.5, Mart 1945, s.60-61.
- _____, “Kalkınma Endüstrisi: Turizm”, *TTOK Belleteni*, S.37, İlk kânun 1944, ss.36-37.
- “Uçakla Dünya Turu”, *Vakit*, 30.6.1947, s.1 ve 6.
- Us, Asım, “Devriâlem Hava Postaları”, *Vakit*, 20.6.1947, s.6.
- _____, “Ege Turizm Cemiyetinin Faaliyeti”, *Vakit*, 25.12.1944, s.1 ve 4.
- _____, “Ege Turizm Cemiyetinin Faaliyeti”, *TTOK Belleteni*, S.38, Şubat 1945, s.27-28.
- _____, “Turizm İşlerinde Plânlı Çalışma”, *Vakit*, 18.04.1945, s.1 ve 4.
- _____, “Türkiye’nin Turizm Sahasında Talihi”, *Vakit*, 21.06.1945, s.1 ve 4.
- _____, “Türkiye’nin Turizm Sahasındaki Talihi”, *Vakit*, 21.06.1945, s.1 ve 4.
- Uşaklıgil, Ekrem, “Yerli Turist”, *TTOK Belleteni*, Ocak 1946, S.48, ss.21-22.
- Vâ-Nû, “Önümüzde Beliren Turizm Memleketi Olmak Ümidi”, *Akşam*, 30.01.1945, s.3.
- Yalman, Ahmet Emin, “Yurdumuzun Turistik Önemi”, *TTOK Belleteni*, S.85, Şubat 1949, ss.9-10.
- Yetkin, Nüvit, “Malatya Kültür Kıymeti”, *L’illustration de L’orient*, Özel Sayı, 1949, ss.25-27.
- Yüzüncü, Reşat Fevzi, “Zengin Bir İşletme: Turizm”, *TTOK Belleteni*, S.74, Mart 1948, ss.36.

